

loci communes

časopis za teološka istraživanja

TEOLOŠKI FAKULTET »MATIJA VLAČIĆ ILIRIK«

GODINA 1-2009.

1

MARINA MILADINOV

Vlačić i husitsko nasljeđe:
Confessio Waldensium iz 1558. godine
 (I. POVIJESNI KONTEKST)

♦
ALOJZ JEMBRIH

Mekinićeve *Duševne pesne* ... (1609.)
 i Gerengelov *Catechismus* (1571.)

♦
LIDIJA MATOŠEVIĆ

Barthovo razumijevanje egzistencije
 teologa u kontekstu njegovoga dijaloga
 s rimokatoličanstvom

♦
DANIJEL BERKOVIĆ

Kršćanski cionizam i tumačenje
 Staroga zavjeta

♦
RUBEN KNEŽEVIĆ

Madridsko izdanje Šarićeve
 Novoga zavjeta iz 1953. godine

loci communes

Časopis za teološka istraživanja

Broj 1 | Godina 2009.

Teološki fakultet
»Matija Vlačić Ilirik«
ZAGREB, 2009.

Osnivač i izdavač: Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Zagreb, Hrvatska
Časopis utemeljen 2009.

Uredničko vijeće:

Alojz Jembrih
Lidija Matošević
Marina Miladinov
Davorin Peterlin

Znanstveno vijeće:

Daniel Brkič (Slovenija)
Corneliu Constantineanu (Rumunjska)
Franc Kuzmič (Slovenija)
Marcel Macelaru
Dragutin Matak
Lidija Novaković (SAD)
Ivo Novaković (SAD)
Mladen Turk (SAD)
Bruna Velčić
Jure Zečević

Glavni urednik: Davorin Peterlin

Slog: Teofil Dereta

Lektura: Branka Kosanović

Korektura: Branka Kosanović

Naslovnica: Mario Aničić i Jele Dominis, _ured

Tisak: Grafički zavod Hrvatske, Radnička cesta 210, Zagreb

Adresa uredništva:

Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Radićeva 34, 10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon: 01/48 28 915
Telefaks: 01/48 28 916
E-mail: loci-communes@tfmvi.hr
URL <http://www.tfmvi.hr/>

Loci communes izlazi dva puta godišnje

Naklada: 200 primjeraka

Cijena pojedinog broja: 45 kuna

Cijena pojedinog broja za inozemstvo: 14 €

Godišnja pretplata: 80 kuna

Godišnja pretplata za inozemstvo: 25 €

Kunski žiro-račun: Raiffeisenbank Austria d.d., 2484008-1103663564

Devizni račun: Raiffeisenbank Austria d.d., HR2024840081103665564
SWIFT: RZBHR2X

Rukopisi se ne vraćaju

Objavljeni članci se ne honoriraju

Marcel Măcelaru:

Od božanskog govora do nacionalnog/etničkog samodefiniranja u židovskoj Bibliji: Predstavljanje identiteta i motiva božansko-ljudskog distanciranja u Izraelovoj priči 123

Ksenija Magda:

Pavlova teritorijalnost i misijska strategija s posebnim osvrtom na poslanicu Rimljanima 127

Redžo Trako:

Uloga bogumilstva u razvoju srednjovjekovnog bosanskog identiteta 129

Dokumenti

Wilhelm Hüffmeier:

Predgovor uz prijevod Leuenerške konkordije na hrvatski jezik 133

Konkordija reformiranih crkava u Europi (Leuenerška konkordija) 141

Izlaganje

Mario Grčević:

Predavanje održano 10. studenoga 2007. na predavljanju pretiska glagoljskoga Novoga zavjeta iz 1562./1563. 153

Prikazi izdanja TF »MVI« 157

Upute suradnicima 163

Predavanje održano 10. studenoga 2007. na predstavljanju pretiska glagoljskoga Novoga zavjeta iz 1562./1563. (*Prvi del ... / Drugi del Novoga Teštamenta ... iz mnogih jazikov v općeni sadašni i razumni hrvacki jazik, po Antunu Dalmatinu i Stipanu Istrianu, s pomoću drugih bratov sada prvo verno stlmačen, 1562./1563.*)

Okupili smo se kako bismo obilježili i proslavili ponovljeno izdanje glagoljskoga Novoga zavjeta iz 1562. godine. Prevela ga je skupina prevoditelja na čelu sa Stipanom Konzulom i Antunom Dalmatinom na poticaj Primoža Trubara, a pod mecenstvom baruna Ivana Ungnada. Prijevod Novoga zavjeta najveće je djelo koje je proizišlo iz hrvatskoga prevoditeljskog kruga u Urachu. Pretisak je pripremio prof. dr. Alojz Jembrih u nakladi Teološkoga fakulteta Matija Vlačić Ilirik iz Zagreba. Kolega Jembrih poznat je kao vrstan poznavatelj starije hrvatske književnojezične baštine, kao autor mnogobrojnih filoloških studija i kao iskusan priređivač komentiranih pretisaka raritetnih hrvatskih knjiga. Dopustite mi da kažem najprije nekoliko riječi o njemu. On potječe iz Hrvatskoga zagorja, klasičnu je gimnaziju završio u Zagrebu, a u Beču je studirao slavistiku, povijest umjetnosti i filozofiju. U istome je gradu, kod profesora Josipa Hama, doktorirao iz slavistike disertacijom o Antunu Vramcu. Bio je stipendist eminentne zaklade Alexander von Humboldt, a radio je u Institutu za staroslavenski jezik u Zagrebu, u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Ljubljani i na Odsjeku za razrednu nastavu u Čakovcu. Kao gostujući profesor predavao je na mnogim europskim sveučilištima; spomenut ću samo Tübingen, Mannheim, Regensburg, Klagenfurt i Beč. Danas je zaposlen kao redoviti profesor na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Vodi kolegije iz povijesti hrvatske književnosti starijega razdoblja, a pored toga i kolegij Hrvati izvan domovine i hrvatska kultura. U svojem znanstvenom radu u skladu s time do sada je obrađivao nekoliko kroatističkih područja: povijest hrvatske književnosti i njezin jezik, leksikografiju, dijalektologiju i slično. Istaknuo se i na polju hrvatske književne protestantistike komentirajući i izdajući u pretisku čak pet djela Buzečanina Stjepana Konzula, a to su glagoljski Katekizam, probni fragmenti iz 1561., latinički Katekizam, Beneficium Christi – Govorenje vele prudno, Postilla iz 1568. Točno prije deset godina, 1997. godine, na ovome je mjestu dobio za taj svoj rad Nagradu Grada Buzeta. O profesoru Jembrihu rekao bih još samo to da je član više strukovnih udruga, kao npr. Društva hrvatskih književnika, udruge Kajkaviana, Matice hrvatske te Austrijskoga povijesnog društva za istraživanje 18. stoljeća i da

je potaknuo izdavanje raznih edicija i časopisa. Autorom je mnogobrojnih rasprava i nekoliko knjiga.

Zahvaljujući njegovu najnovijem trudu i trudu Teološkoga fakulteta Matija Vlačić Ilirik, pred nama se nalazi pretisak *Novoga zavjeta* hrvatskih protestanata iz 16. stoljeća. Radi se o bitnome djelu u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Da ono to uistinu jest, dovoljno govori činjenica da je riječ o najstarijemu tiskanome prijevodu *Novoga zavjeta* na hrvatskome jeziku. U pretisku se prvi puta objavljuje glagoljički autograf Stipana Konzula, koji je kao ogleadni prijevod Novoga testamenta Trubar slao Maksimilijanu na provjeru. Tekst je transliterirala kolegica Vesna Badurina-Stipčević, a pribavio ga je profesor Jembrih. Velik je trud uložen i u prijevod predgovora Primoža Trubara, koji je na hrvatski s njemačkoga prevela kolegica Marina Miladinov.

Hrvatski protestantski Novi zavjet iz 16. stoljeća na hrvatsko književnojezično normiranje nije mogao utjecati onako kako su utjecali prijevodi Biblije na nekim drugim jezicima. Razlozi tomu dobro su poznati, radi se prvenstveno o sociolingvističkim prilikama, tj. crkveno-političkim odnosima. Drugačiju sudbinu u tome smislu sigurno bi doživjela Biblija Bartola Kašića da je bila tiskana onda kada ju je Kašić preveo.

Kašićeva se Biblija s početka 17. stoljeća i Novi zavjet iz 16. stoljeća razlikuju po tome što su pripremljeni na različitim krajevima hrvatskoga kulturnog prostora, u okrilju različitih krugova i teoloških shvaćanja, i s različitim jezičnim koncepcijama. Nasuprot Kašiću, Dalmatin i Konzul kao prevoditelji *Novoga zavjeta* čakavice se nisu odrekli, no ipak su svoj tekst uspjeli jezično stilizirati tako da bude pristupačan govornicima svih triju hrvatskih narječja, a ne samo čakavcima.

Njihovu *Novome zavjetu* i Kašićevoj Bibliji zajedničko je to da je jedno i drugo djelo pisano s nakanom da bude razumljivo i pristupačno što većem broju čitatelja. Povezani su i zajedničkim temeljima, prije svega onima u obliku starijih hrvatskih prijevoda biblijskih tekstova i, kao što sam već rekao, težnjom za nadregionalnom rasprostranjenosti svojih prijevoda. Nadregionalna rasprostranjenost jedna je od bitnih značajki izgrađenih književnih jezika, a pisci koji joj teže uvijek se sučeljavaju s problemom jezičnoga odabira (npr. između fonoloških i leksičkih inačica). Kako bi nadregionalna rasprostranjenost *Novoga zavjeta* bila što veća, on nije tiskan samo na glagoljici, već i na ćirilici, koja se na hrvatskome kulturnom prostoru stoljećima rabila pored glagoljice i latinice. Zanimljivo je u tome smislu da između glagoljskoga i ćirličnoga izdanja *Novoga zavjeta* postoje brojne jezične razlike, o kojima se do sada nekoliko puta pisalo i govorilo, no ni izdaleka nije sustavno istražilo, pa ni u hvalevrijednim radovima Franje Fanceva.

Iako je glagoljski Novi zavjet bio tiskan u cjelini čak u 3000 primjeraka, do danas se u europskim knjižnicama, uključujući i hrvatske, sačuvalo samo nekoliko, koji su

istraživačima različitih znanstvenih disciplina uglavnom teško dostupni. Zbog teške dostupnosti ta važna knjiga nije proučena u mjeri u kojoj bi trebala biti. Zbog toga se u opisima hrvatske književnojezične povijesti o njoj katkada vrlo malo govori, a ponekad se čak ni ne uzima u obzir da postoji tiskom objavljeni hrvatski *Novi zavjet* iz 16. stoljeća. Sada, kada je pretisnut njegov glagoljski dio, to se stanje može lakše promijeniti.

Zna se da je hrvatski protestantski *Novi zavjet* nastao prvenstveno pod utjecajem slovenskoga prijevoda (1557.), a pored toga i pod utjecajem Lutherova prijevoda Biblije i Erasmusove Biblije na grčkome *Textus Receptus*. Rjeđe se spominje, jer nije dovoljno istraženo, da je on (hrv. protestantski *Novi zavjet*) utemeljen i na starijim hrvatskim prijevodima biblijskih tekstova. Iako se u njemu razaznaju i utjecaji hrvatskih glagoljskih crkvenoslavenskih knjiga, hrvatski se protestanti u jezičnome smislu u glavnini oslanjaju na hrvatske biblijske tekstove pisane književnim jezikom na narodnojezičnoj osnovici. Npr., za latinski izraz *princeps sacerdotum* (npr. Mt. 26,3) nemaju riječ *arhier*, koju nalazimo u hrvatskim glagoljskim crkvenoslavenskim tekstovima, već svezu *poglavica popovski*, koja se nalazi u skoro svim poznatim starijim hrvatskim narodnojezičnim lekcionarima, npr. u Bernardinovu iz 1495. godine, za koji Jembrih s pravom upozorava kao na moguć izvor Dalmatinu i Konzulu. S druge strane, prevoditelji glagoljskoga *Novoga zavjeta* u odnosu na starije hrvatske narodnojezične prijevode biblijskih tekstova nastupaju često inovativno pa npr. riječ *architriclinus* (iz grčkoga ἀρχιτρικλινος, Iv. 2,9) ne preuzimaju ni od hrvatskih glagoljaša (*arhitriklin*), a ni iz hrvatskih narodnojezičnih tekstova (*stari svat*), već ju prevode riječju *starěšina*. Tek kada to uzmemo u obzir, možemo protumačiti zašto npr. A. Vramec rabi upravo istu riječ (*starěšina*). Dakle, hrvatski protestantski *Novi zavjet* nije ostao bez utjecaja na mlađe prijevode hrvatskih biblijskih tekstova, iako taj utjecaj još nije točno proučen ni opisan. Sav taj posao koji kroatistika još treba odraditi, bit će olakšan zahvaljujući pretisku koji je pred nama.

Treba pozdraviti ovu najnoviju izdavačku zamisao kolege Jembriha i objavu pretiska hrvatskoga glagoljskog *Novoga zavjeta* iz 16. stoljeća u nakladi Teološkoga fakulteta Matija Vlačić Ilirik. Nadajmo se da kolega Jembrih i nakladnik neće stati na izdanju glagoljskoga *Novoga zavjeta*, već da će ubrzo izdati i pretisak njegove ćirilčne inačice. To im je dug hrvatskoj kulturnoj javnosti koji su si sami odredili izdavanjem pretiska koji je pred nama.

Doc. dr. sc. Mario Grčević

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu